

“6 ตุลา” สัญลักษณ์ของความรุนแรง ความรุนแรงของสัญลักษณ์

อุกติ มุกดาวิจิตร

กันยายน 2539, บ้านประชาชน'
ที่เชษฐา' ครัว

ก่อนอื่นต้องขอโทษที่ด้วย ที่ผมถึงที่เข้ามาเป็นองค์ประกอบหนึ่งของ
ข้อเขียนนี้ แต่ที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญมากครับ เพราะที่ทำให้ข้อเขียน
นี้มีบริบทของการนำเสนอ ซึ่งเป็นสิ่งที่งานเขียนทางวิชาการมักจะละทิ้งกัน
ไป หรือบดบังไว้ ดังนั้นผมจึงควรชี้แจงให้ที่ทราบก่อนว่า ผมมีเหตุผล
อย่างไรจึงเลือกเขียนเกี่ยวกับเหตุการณ์ 6 ต.ค. 2519 ในรูปจดหมายถึงที่
ประการแรก ผมรู้สึกว่าคุณเองอยู่ไกลจากเหตุการณ์ 6 ต.ค. ในแง่
ประสบการณ์ตรงไม่ต้องพูดถึง เพราะขณะที่เกิดเหตุการณ์ขึ้น แม้ขณะนั้น
บ้านผมจะอยู่แถวสวนรื่นฤดี ผมก็ยังเด็กเกินกว่าจะรับรู้เหตุการณ์ แต่ที่
สำคัญคือในแง่ประวัติศาสตร์นิพนธ์ โดยส่วนตัวผมพยายามหันหลังให้
เหตุการณ์นี้ตลอดมา และไม่ใช่ว่าเฉพาะเหตุการณ์นี้หรอกครับ ยังมีเหตุการณ์
14 ต.ค. 2516 ตลอดจนผมไม่ค่อยอยากรู้เรื่องอาจารย์ปรีดี อาจารย์ป๋วย
รวมความแล้วผมไม่ค่อยอยากรู้อะไรเกี่ยวกับธรรมศาสตร์ เกี่ยวกับขบวนการ

นักศึกษา' ทำไมนะหรือครับ เพราะผมไม่อยากจะจัดเข้าอยู่ใน ขบวนการ นี้ ผมรู้สึกว่าตัวเองถูกจัด หรือถูกพยายามจัดเข้าอยู่ในขบวนการนี้ตั้งแต่วันแรก ๆ ที่ก้าวเข้ามาเรียนในธรรมศาสตร์ ผมถูกจัดเข้าขบวนการทั้งจาก socialization ของ คนใน และการติตราจาก คนนอก แต่การปฏิเสธขบวนการนี้ก็ได้ หมายความว่าผมจะยอมรับประวัติศาสตร์นิพนธ์ของรัฐ เมื่อก่อนผมไม่รู้ หรือครับว่าผมจะอธิบายตัวเองใน position นี้อย่างไร แต่ขณะนี้ผมเข้าใจ ว่าผมไม่อยากจะ เป็น subject ของประวัติศาสตร์นิพนธ์ทั้งของรัฐและขบวนการ นักศึกษา และผมอยากเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์ฉบับใหม่ขึ้นมาบ้าง โดย ที่ผมเองก็ไม่รู้หรอกว่าจะไปทางไหน จะเป็นอะไร จะทำอะไร จะเริ่มต้น อย่างไรดี หรือนี่เองที่จะนับผมเข้าใน Generation X

ดังนั้น ประการที่สอง ระหว่างและการพยายามทำตัวให้ห่างจาก เหตุการณ์เหล่านี้ของผม จึงอาจทำให้ผมพูดถึงเหตุการณ์ 6 ต.ค. อย่าง แยกๆ หรืออาจไป reify เหตุการณ์ เพราะผมไม่ผูกพันกับมัน ไม่มี ความรู้สึกร่วมกับประวัติศาสตร์หน้านี้ แต่หากผมเขียนเป็นจดหมายถึงพี่ เสมือนนั่งอยู่ต่อหน้าพี่ ทำที มุมมอง และความรู้สึกต่อเหตุการณ์นี้ของ ผมน่าจะต้องเปลี่ยนไป อันที่จริงผมก็ไม่รู้จักเรื่องราวในอดีตของพี่มากนัก นอกจากเคยได้ยินมาว่าพี่เป็นคนหนึ่งที่มีความหลังกับเหตุการณ์นี้ แต่ด้วย เพราะความที่ผมเคารพนับถือพี่เป็นที่คนหนึ่ง เมื่อจะพูดถึงเรื่องสะท้อน อารมณ์ต่อหน้าพี่ ผมจึงต้องคอยระวังไม่ให้ความห่างที่ผมมีต่อเหตุการณ์ 6 ต.ค. จะกลายเป็นการ reify เหตุการณ์นั้น ความรู้สึกเห็นใจที่ทำให้ผมมี ความรู้สึกร่วมบางอย่างกับพี่ ในขณะที่ผมก็ยังมีระหว่างกับเหตุการณ์นี้อยู่ ผมคิดว่าตำแหน่งแห่งที่ที่อยู่ระหว่าง คนนอก และ คนใน นี้อาจจะช่วยให้ผม ด้านหนึ่งไม่ตกลงไปในการทำให้เหตุการณ์นี้กลายเป็นเพียงวัตถุของการ ศึกษา และอีกด้านหนึ่งไม่อยู่ในอารมณ์ของความสูญเสียจนไม่อาจเอ่ยถึง มัน ผมจะพยายามเคารพอดีตของพี่โดยยังเห็นว่ามันเป็นเหตุการณ์ที่

สามารถถูกพูดถึง ถูกวิจารณ์ได้

ประการที่สาม นอกจากนั้น ผมยังคาดหวังให้จดหมายฉบับนี้มี obligation to receive and return เหมือนของกำนัล (gift)' (เพราะผมไม่ได้ตั้งใจเขียนจดหมายลูกโซ่ซึ่งไม่มีการย้อนกลับ ผมจึงหวังให้จดหมายฉบับนี้เป็นบทสนทนาระหว่าง generation ที่มีผมเป็นผู้พูดเสียงเดียวต่อหน้าพี่ เพราะผมคิดว่าที่น่าจะทนฟังได้ เพราะที่คงนับผมเป็นน้องคนหนึ่ง และผมก็รอการตอบกลับของพี่อยู่

พี่เชษฐาครับ เรื่องที่ผมสนใจเกี่ยวกับเหตุการณ์ 6 ตุ.ค. ไม่ใช่ตัวเหตุการณ์นี้โดยตรง หรือมูลเหตุหรือผลพวงทางประวัติศาสตร์จากเหตุการณ์นี้หรอกครับ ผมสนใจจากจุดที่ผมยืนอยู่คือ ในฐานะ audience ของประวัติศาสตร์นิพนธ์ของขบวนการนักศึกษา จากจุดนี้ สิ่งที่เกิดขึ้นผมมากที่สุดคือ ทำไมประวัติศาสตร์นิพนธ์ของขบวนการนักศึกษาจึงเต็มไปด้วยประวัติศาสตร์ของความรุนแรง โดยเฉพาะที่เป็นความรุนแรงทางตรง จนถึงกับนำไปสู่ความตาย ผมสนใจว่าการผลิตซ้ำภาพความรุนแรงนั้นมีนัยทางการเมืองอย่างไร

ผมเข้าใจว่า ในด้านหนึ่ง การพยายามนำเสนอ "ข้อเท็จจริง" ทางประวัติศาสตร์ของความรุนแรง จะเป็นไปเพื่อให้สังคมตระหนักต่อความรุนแรงที่มีอยู่ ที่เคยเกิดขึ้น และหาทางหลีกเลี่ยง ในแง่นี้ ประวัติศาสตร์จึงนำเสนอความรุนแรงขึ้นมาเพื่อเป็นบทเรียนแก่สังคม เพื่อคาดหวังผลในเชิง progressive เพื่อความเจริญงอกงามขึ้นของสังคมในอนาคต เพื่อสังคมแห่งสันติประชาธรรม แต่ผมคิดว่าประวัติศาสตร์นิพนธ์ความรุนแรงของขบวนการศึกษายังมีส่วนสร้างสำนึกร่วมให้กับสมาชิกสังคมกลุ่มหนึ่งเป็นสำนึกร่วมในการต่อสู้กับความบิดเบี้ยวของสังคม

แน่นอนครับพี่ จากภาพถ่าย คงไม่มีใครปฏิเสธว่ามีกรรมร่วมกันตายในเหตุการณ์นั้น แต่เราก็ได้เห็นกันแล้วว่า จากภาพถ่ายเช่นกันที่มีส่วน

ปลูกเร้าให้เกิดการฆ่ากันตาย ไซ้ครีบ ผมกำลังพูดถึงกรณีหนังสือพิมพ์ คาวสยามนำรูปการแสดงละครเกี่ยวกับการฆ่าแขวนคอคนสองคนไปทำ เป็นข่าวว่ามีการแสดงหมิ่นสถาบันสำคัญสถาบันหนึ่ง ทั้งสองกรณีเป็นการ สร้างภาพแทนความจริง (representation) ในสองครั้งด้วยกัน ครั้งแรก ละครที่นักศึกษาเล่นเป็นการสร้างภาพแทนความจริงของการฆ่าแขวนคอ ครั้งที่สอง ข่าวหนังสือพิมพ์เป็นการสร้างภาพแทนความจริงของภาพแทน ความจริง (representation of representation) ของละครที่นักศึกษาเล่น น่าสนใจว่า แม้ว่าการสร้างภาพแทนความจริงครั้งแรกจะดูน่าจะใกล้ความจริง มากกว่า กรณีนหนังสือพิมพ์คาวสยามกลับทำให้การสร้างภาพแทน ความจริงครั้งที่สองดูเหมือนจะใกล้ความจริงมากกว่า ทั้งนี้เพราะหนังสือ พิมพ์อาศัยอำนาจการสะท้อนความเป็นจริงของภาพถ่ายมาสร้างความ น่าเชื่อถือให้กับการนำเสนอ ในกรณีนี้ ความสมจริงของภาพถ่ายนั้น เองที่บิดเบือนความจริง ข้อนี้สอดคล้องกับที่มีผู้กล่าวไว้ว่า “ภาพถ่ายไม่ได้ให้ความจริงแก่เรา แต่เราต่างหากที่ให้ความจริงแก่ภาพถ่าย” ยิ่งกว่านั้น ผมคิดว่าไม่ว่าจะเป็นการสร้างภาพแทนความจริงครั้งแรกโดยนักศึกษา หรือ ครั้งที่สองโดยหนังสือพิมพ์ ต่างก็ล้วนมีการตีความหมายของความตายทั้งคู่

ผมขอย้ำว่า ปฏิเสธไม่ได้ว่าไม่มีการฆ่ากันตายในเหตุการณ์ 6 ต.ค. 2519 ปฏิเสธไม่ได้ว่าผู้ถูกสังหารในเหตุการณ์ 6 ต.ค. 2519 ไม่ใช่ นักศึกษา และประชาชนที่สนับสนุนนักศึกษา แต่ภาพความรุนแรงที่ถูกผลิตซ้ำใน ประวัติศาสตร์นิพนธ์ของขบวนการนักศึกษาลงจากนั้น บอกอะไรเรา มากกว่าเพียงการรายงานว่านักศึกษาประชาชนถูกสังหารหมู่ในวันที่ 6 ต.ค. 2519 ถ้าเราไม่มองว่าการเสนอภาพความรุนแรงในประวัติศาสตร์นิพนธ์ ของขบวนการศึกษา เป็นเพียงการรายงานข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ ผมว่าภาพความรุนแรงเหล่านั้นถูกเสนออยู่ในฐานะพิธีกรรมอย่างหนึ่ง

เป็นพิธีกรรมแห่งความตาย เป็นการเฉลิมฉลองความตายในอีกลักษณะหนึ่ง
 ในทางวัฒนธรรม ความตายถูกเสนอออกมาได้หลายรูปแบบ สังคม
 อาจ celebrate ความตายภายใต้ความมั่งคั่งมอถั่งการ ความตายอันสงบ
 เจียบ หรือความตายในบรรยากาศของความโศกเศร้าอย่างยากจะหาความ
 โศกเศร้าใดมาเปรียบได้ สังคมต่างๆ เสนอภาพความตายเพื่อผลหลาย
 อย่างด้วยกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานภาพของผู้ตาย ความหมาย ความสำคัญ
 ที่แต่ละสังคมให้กับความตายของผู้นั้น^๑ พีคريب ถึงตรงนี้ผมขอยกคำที่
 เรนาโต โรซัลโด (Renato Rosaldo) นักมานุษยวิทยาอเมริกันผู้หนึ่งเคย
 กล่าวไว้ว่า

พลังของการแสดงออกทางอารมณ์อันเนื่องมาจากความตายนั้น...
 น้อยนักที่จะมาจากข้อเท็จจริงอย่างดิบ ๆ (brute fact) หากแต่มาจาก
 การที่ความสัมผัสเรอ์อันลึกซึ้งบางอย่างขาดสะบั้นลงอย่างถาวร มัน
 หมายถึงความรู้สึกต่างๆ ที่ใครคนหนึ่งได้รับเมื่อพบว่า ยกตัวอย่างเช่น
 เด็กคนที่เพิ่งถูกรถชนนั้นเป็นลูกของเขา ไม่ใช่ลูกใครก็ไม่รู้

ในเมื่อเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ผู้ตายมีความหมาย มีความสำคัญต่อเรา
 ได้แก่สายสัมพันธ์ที่รองรับเรากับผู้ตาย การแสดงความสลดหดหู่ต่อการ
 ตายของใครคนหนึ่งจึงแสดงให้เราเห็นว่า สายสัมพันธ์ทางสังคมบางอย่าง
 ระหว่างเรากับผู้ตายได้แสดงตนออกมา

ย้อนกลับไปไปที่กรณีละครของนักศึกษาและหนังสือพิมพ์ดาวสยาม
 ทั้งสองกรณีนำความตายของคน 2 คน และบุคคลสำคัญคนหนึ่งมาพูดถึง
 เพราะความตายของเขามีความหมายต่อทั้งสองฝ่าย และคาดหวังว่าความ
 ตายของผู้นั้นจะมีความหมายต่อ audience ของคน ในฝ่ายนักศึกษา
 ความตายของคน 2 คนนั้นจะมีความหมายอะไร ถ้าเขาไม่ใช่คนงานการ
 ไฟฟ้า (กรรมกร, ชนชั้นล่าง, ผู้เสียเปรียบ ถูกเอารัดเอาเปรียบในสังคม)

ซึ่งสนับสนุนนักศึกษาต่อต้านการกลับมาของจอมพลถนอม ถูกเจ้าหน้าที่ ตำรวจ (รัฐ, กลไกของชนชั้นผู้นำผู้เอาเปรียบชนชั้นล่าง) กระทำรุนแรง อย่างโหดร้ายทารุณ ด้วยนัยในวงเล็บ เหตุแห่งการตายจึงเป็นเหตุเชิง โครงสร้างของสังคม (ไม่ใช่เรื่องส่วนตัว) ส่วนนักศึกษายูนิบาณะปัญญาชน ผู้เป็นปากเป็นเสียงและต่อสู้เพื่อชนชั้นล่าง ผู้เสียเปรียบในสังคม หากผู้ ตายไม่มีฐานะและสายสัมพันธ์ทำนองนี้กับนักศึกษา นักศึกษาคงไม่มีเหตุ อะไรต้องแสดงละครเกี่ยวกับการตายของเขาทั้งสอง ส่วนกรณีหนังสือ พิมพ์*ดาวสยาม* ความตายที่หนังสือพิมพ์พยายามสร้างความหมายขึ้นมา พิสูจน์ได้ว่ามีความสัมพันธ์อย่างไรรองรับอยู่

จะอย่างไรก็ตาม พี่เชษฐาครับ ผมคิดว่าความสลดหดหู่จากการตาย ทั้งสองกรณีปลุกเร้าให้สายสัมพันธ์ระหว่างผู้ตายกับ audience สำแดงขึ้นมา

ในโลกนี้คงมีตัวอย่างทำนองนี้อยู่มากมาย มีกรณีหนึ่งที่ผมอ่านพบมา คือกรณีเอ็มเม็ทท์ ทิลล์ (Emmett Till) เด็กชายอเมริกันผิวดำอายุ 14 ปี ที่ถูกฆาตกรรมอย่างโหดเหี้ยมในปี พ.ศ. 2498^๑ ในช่วงปิดเทอมปีเดียวกันนั้น ทิลล์ซึ่งอาศัยอยู่ที่ชิคาโกได้เดินทางลงใต้ไปเที่ยวบ้านญาติที่มีสภิสจิบปี เขาเป็นเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูในแบบชาวผิวขาว ในกระเป๋าสตางค์ ทิลล์พก รูปเด็กผู้หญิงผิวขาวคนหนึ่งไว้ เขาชอบคุยโอ้อวดกับเด็ก ๆ แถวบ้านญาติว่า เธอคือแฟนเขา วันหนึ่งเด็กพวกนั้นทำให้เขาพิศุจน์ว่าเขาจับผู้หญิงผิวขาว เป็น ทิลล์รับคำท้า ขณะที่เด็กพวกนั้นอยู่นอกบ้านค้าแห่งหนึ่ง เขาเข้าไป หากภรรยาเจ้าของร้าน เขามือของเธอ ขอออกเดทกับเธอ พอเธอพยายาม หลบ ทิลล์ก็รวบเธอเธอแล้วพูดว่า “อย่ากลัวผมเลย แม่หนู ผมเคยมี อะไรกับเด็กผิวขาวมาก่อนแล้ว” พวกเด็ก ๆ ญาติของทิลล์ซึ่งเกิดกลัวขึ้นมาบ้างแล้วจึงเข้าไปกระซอกเขาออกจากบ้าน ขณะที่ภรรยาเจ้าของร้าน กำลังเข้าไปเอาปืน หลังจากนั้นมาอีกหลายวันก็ยังไม่เกิดอะไรขึ้น เพราะ สามีผู้หญิงคนนั้นไม่อยู่ จนคืนหนึ่งเมื่อสามีเธอกลับมา สามีเธอกับญาติ

คนหนึ่งก็ไปหาทิลล์ที่บ้านลุงเขา แล้วพาตัวทิลล์ออกมา ทิลล์ไม่กลับบ้านอีกเลย จนสามวันให้หลังมีคนพบศพทิลล์ขึ้นฮิลล์ลอยอยู่ริมแม่น้ำ ทั้ง ๆ ที่ถูกดองไว้ด้วยถังน้ำหนักขนาดใหญ่ ซึ่งผูกไว้กับคอเขาด้วยลวดหนาม หน้าเขาถูกกระแทกจิกกัดจนแทบจะจำไม่ได้ว่าเป็นใคร มีตาข้างหนึ่งถลนออกมา หน้าผากข้างหนึ่งแตกกร้าว และพบหัวกระดูกในกระโหลกศีรษะลูกหนึ่ง มีเพียงแหวนที่เขาสวมอยู่เท่านั้นที่บอกได้ว่าเขาเป็นใคร

กรณีนี้เป็นกรณีสะท้อนขวัญชาวอเมริกันผิวดำเป็นอย่างดี หนังสือพิมพ์ นิตยสารคนดำ ต่างก็ลงภาพศพทิลล์ โดยความยินยอมและยินดีจากแม่เขา ขณะที่ไม่มีสิ่งพิมพ์คนขาวฉบับใดเลยลงภาพนั้น ภาพศพทิลล์ไม่เคยออกทีวีเลย และคนขาวก็ไม่เคยเห็นภาพนั้นเลย จนกระทั่งภายหลังมีสารคดีเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนเรื่องหนึ่งออกอากาศในปี พ.ศ. 2531 งานศพทิลล์มีคนไปร่วมหลายแสนคน พวกเขาร้องไห้ร้องไห้ฟูมฟายจนหมดสติไปก็มีหลายคน บางคนมีปฏิกริยาต่อเรื่องนี้อย่างโกรธแค้น เช่น โมแฮมแมด อาลี (Muhammad Ali) อาลีบันทึกไว้ในอัตชีวประวัติของเขาว่า

“เอ็มเม็ทท์ ทิลล์ กับผมมีอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน หนึ่งสัปดาห์หลังจากที่เราถูกฆาตกรรม...ผมยืนอยู่ที่มุมถนนกับแก๊งเด็ก ๆ กลุ่มหนึ่ง พวกเรามองภาพเขาในหนังสือพิมพ์และนิตยสารคนดำ ภาพหนึ่งทิลล์หัวเราะร่าเริง อีกภาพหนึ่งหัวเขามวมปุศออกมาและมีรอยถูกฟาด ถูกตาดลนออกมาจากเบ้า ปากเขาบิดเบี้ยวจิกกัด...เมื่อผมรู้ภายหลังว่าเขาเกิดวัน เดือน ปีเดียวกับผม ผมก็ยิ่งรู้สึกผูกพันเสมือนเป็นญาติกับเขา ผมไม่สามารถสลัดเอ็มเม็ทท์ ทิลล์ ออกจากใจผมได้ จนกระทั่งเย็นวันหนึ่ง ผมจึงคิดวิธีตอบโต้คนขาว เพื่ออุทิศให้กับการตายของเขาได้”

อาลีพาหินไปที่ป้าย “ลุงแซมต้องการคุณ” และวางสิ่งกีดขวางไว้บนทางรถไฟ ทำให้ล้อรถไฟถูกบล็อกไว้แล้วสายที่เชื่อมตู้ขบวนก็ขาด นอกจาก

อาลีแล้ว ยังมีชาวผิวดำอีกหลายคนที่มีปฏิกริยาแตกต่างออกไป คือ ภายหลังเมื่อเขา/เธอเหล่านั้นเดินโตขึ้น ก็ทุ่มเทชีวิตให้กับการต่อสู้เพื่อ สิทธิมนุษยชน

พี่เชษฐาครับ ผมคงไม่ต้องอธิบายอะไรอีกว่ากรณีเอ็มเมทท์ ทิลล์ แสดงให้เห็นว่าการตายของเขาปลุกเร้าความรู้สึกของผู้คนอย่างไร และ ความรู้สึกของผู้คนเหล่านั้นสัมพันธ์แนบแน่นอยู่กับการบ่งชี้ตนเองและทิลล์ กับอัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์ (ethnic identity) อย่างไร และผมคงไม่ต้อง อธิบายว่า กรณีเอ็มเมทท์ ทิลล์ ทูตถึงกรณี 6 ต.ค. อย่างไร

ผมคิดว่าไม่เพียง 6 ต.ค. หรือกรับ ความรุนแรงในกรณี 14 ต.ค. 2516 ก็มีความหมายความสำคัญคู่เคียงกันกับสำหรับขบวนการนักศึกษา ผิดกันแต่ต่างนอกจากใน plot 6 ต.ค. นักศึกษาจะเป็นผู้แพ้ ส่วน 14 ต.ค. นักศึกษาเป็นผู้ชนะแล้ว 6 ต.ค. ยังเต็มไปด้วยความรุนแรง โหดเหี้ยมยิ่ง กว่า 14 ต.ค. มากนัก แต่จะอย่างไรก็ตาม ภาพลักษณ์ของความรุนแรง ที่ผูกติดอยู่กับทั้งสองเหตุการณ์นั่นเองที่ทำให้เกิดเหตุการณ์ 16 ตุลาคม (ปี พ.ศ. อะไร ไม่มีใครแน่ใจ) แต่ผมว่าเหตุการณ์ที่ไม่ได้เกิดขึ้นจริงใน ประวัติศาสตร์ แต่เกิดขึ้นในจินตนาการของคนทั่วไป ส่วนหนึ่งน่าจะทำ ความเข้าใจได้ ผมสังเกตเห็นว่า 16 ต.ค. ไม่ได้เกิดเฉพาะกับเด็กรุ่นใหม่ ที่ไม่รู้เรื่องราวอะไรเกี่ยวกับเหตุการณ์ 14 ต.ค. 2516 และ 6 ต.ค. 2519 เท่านั้นหรือครับ สำหรับผู้ใหญ่บางคนก็เกิดความสับสนนี้ได้ ผมจึงคิด ว่านอกเหนือจากความสับสนอันเนื่องมาจากตัวเลข และการหลงลืมทาง ประวัติศาสตร์แล้ว ภาพลักษณ์ความรุนแรงซึ่งเป็นลักษณะร่วมที่สำคัญ ของเหตุการณ์ทั้งสอง ก็เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดความสับสนนั้นขึ้นมาได้

พี่เชษฐาครับ พี่คงเคยเห็นข้อสังเกตของอาจารย์นิธิประการหนึ่ง จากการศึกษาจีนตภาพ “ชาติไทยและเมืองไทยในแบบเรียนประถมศึกษา” อาจารย์นิธิเคยตั้งข้อสังเกตไว้ว่า “ชาติในแบบเรียน...เป็นหน่วยทางการเมือง

ที่มีเลือดนองอยู่มาก...” ทั้งนี้เพราะมักกล่าวอ้างถึง “การรบพุ่งฆ่าศึกศัตรู” ของ “ทหารวีรบุรุษในประวัติศาสตร์” ความรู้สึกเดียวกันนี้เกิดกับผมเมื่อผมอ่านประวัติศาสตร์นิพนธ์ของขบวนการนักศึกษา เพราะประวัติศาสตร์นี้ก็มีเลือดนองอยู่มากเช่นกัน และที่สำคัญ ในประวัติศาสตร์นิพนธ์ของขบวนการนักศึกษา ไม่ว่าอาจารย์ธงชัยจะเสนอว่าผู้สูญเสียในเหตุการณ์ 6 ตุลา. จะไม่ได้รับการสดุดีเยี่ยงวีรบุรุษในเหตุการณ์ 14 ตุลา. อย่างไรก็ตาม ผมเห็นการสดุดีผู้สูญเสียในเหตุการณ์ 6 ตุลา. ไม่น้อยไปกว่าเหตุการณ์ 14 ตุลา. ผมคิดว่าไม่แปลกอะไร ถ้าวีรบุรุษของใครเป็นผู้แพ้ในการต่อสู้ เพราะคุณค่าของวีรบุรุษคงไม่ได้อยู่ที่การแพ้ชนะ แต่อยู่ที่ “คุณธรรม” ของเขา อยู่ที่ “อุดมคติ” ที่เขายกย่อง ยิ่งกว่านั้น ความเสียสละ การยอมอุทิศตน ให้กับอุดมคติของเขา ก็ยังขับเสริมคุณค่าความเป็นวีรบุรุษให้กับเขา ในกรณีของผู้สูญเสียในเหตุการณ์ 6 ตุลา. เขาเหล่านั้นได้รับการกล่าวขวัญถึงในประวัติศาสตร์นิพนธ์ของขบวนการนักศึกษาในฐานะวีรบุรุษเสมอ เขาเหล่านั้นมีอุดมคติที่ดีงาม เป็นผู้ต่อสู้ให้กับผู้เสียเปรียบ ทุกข์ยากในสังคม ต่อสู้กับอำนาจเผด็จการ เป็นศัตรูกับความอยุติธรรม ฯลฯ และที่สำคัญ เขาเหล่านั้นยอมเสียสละอุทิศตนให้กับ “คุณธรรม” นับตั้งแต่การต่อสู้กับความบิดเบี้ยวของสังคมโดยไม่หวังผลตอบแทนอะไร ไปจนถึงการยอมสละได้แม้กระทั่งชีวิต เลือดเนื้อ เพื่อพิทักษ์คุณธรรมของเขา

ข้อนี้ทำให้ผมนึกถึงที่จอร์จ บาไตล์ (Georges Bataille) นักเขียนนักวิพากษ์สังคมคนสำคัญคนหนึ่งในคริสต์ศตวรรษที่ 20 เคยชี้ให้เห็นว่าการยอมสูญเสีย หรือการเสียสละ (sacrifice) เป็นสัญลักษณ์ของเกียรติยศ ความสง่างาม และอำนาจศักดิ์สิทธิ์ ความมั่งคั่งมั่งคั่งของผู้ทรงอำนาจมิได้อยู่ที่การครอบครองความมั่งคั่ง แต่อยู่ที่อำนาจในการสูญเสีย ทรัพย์สินของตัวตนเอง” ในกรณีของสังคมไทย ที่เรชชฎาภิรมย์ ผมคิดว่าข้อนี้ น่าจะจริง สังคมไทยแม้จะยกย่องนับถือผู้มั่งมี แต่ขณะเดียวกัน

ความมั่งมีนั้นจะนำมาซึ่งความยกย่องนับถือยิ่งขึ้น หากผู้มั่งมีเหล่านั้นรู้จักใช้
 รู้จักเสียสละ มีตัวอย่างหนึ่งซึ่งที่เองคงไม่ค่อยชอบนัก แต่ผมว่ามันชี้ให้เห็น
 เห็นคุณค่าทางสัญลักษณ์ของความสูญเสียได้คือกรณีพระเวสสันดร ผม
 คิดว่าส่วนหนึ่งที่ทำให้ชาดกนี้เป็นที่นิยมเพราะคุณค่าทางสัญลักษณ์ของ
 การเสียสละนั่นเอง แต่ในส่วนประวัติศาสตร์นิพนธ์ของขบวนการนักศึกษา
 แม้จะว่านักศึกษาก็ไม่ได้มั่งมีอะไรดังที่พระเวสสันดรมี หรือถ้ามี เขาก็มีได้นำ
 เอาความมั่งมีของตนมาอุทิศ ห่มเห ให้กับสังคมได้มากเท่ากับการยอม
 เสียสละตนเองเพื่อการต่อสู้ให้กับผู้เสียเปรียบ ต่อสู้กับความอยุติธรรมจน
 แม้แต่ชีวิต ในแง่นี้ประวัติศาสตร์นิพนธ์ของขบวนการนักศึกษาแสดงให้เห็น
 เห็นอย่างชัดเจนว่า การเสียสละของนักศึกษาในเหตุการณ์ 14 ตุลา และ 6
 ตุลา. สง่างามอย่างไร ยิ่งกว่านั้นในบางส่วนของประวัติศาสตร์นิพนธ์ยัง
 ร้องเรียก ถามถึงการเสียสละนี้กับอนุชนรุ่นหลัง ดังสร้อยเพลง "หนุ่มสาว
 วีรชน" (ทำนองเพลง "ดับพระลอเสียดน้ำ") โดยสุจิตต์ วงศ์เทศ ซึ่งเป็น
 เพลงประกอบวิดีโอ "14 ตุลา" ของคณะกรรมการของที่ระลึกธรรมศาสตร์
 60 ปี ความว่า

เจ้าหนุ่มสาวเอ๋ย เจ้าเคยแล้วหรือยัง (ซ้ำ)

ตายเพื่อสร้าง ตายเพื่อสร้างเสรี

และท่อนหนึ่งของเพลงเดียวกันความว่า

มือเปล่าตื่นเปล่าก้าวหน้า

ยอมให้เช่นฆ่าไปเป็นผี

ถือหลักศักดิ์สิทธิ์เสรี

พูดกันดีดีแล้วตั้งนาน'

ในทำนองเดียวกัน หนังสือชื่อ "เบื้องหลัง 6 ตุลา" ที่บันทึกไว้บนปก
 หลังว่า "จัดพิมพ์ในวาระครบรอบ 3 ปี" แต่ไม่ปรากฏผู้จัดทำและโรงพิมพ์

มีบทกลอนจากนักกลอนนิรนามบันทึกไว้ประกอบภาพผู้สูญเสียในเหตุการณ์
6 ต.ค. ความว่า

เพื่อลบรอยคราบน้ำตาประชาราษฎร์
สักพันชาติจะสู้ม้วยด้วยเหตุธรรม์
แม้ชีพใหม่มีเหมือนหวังอีกครั้งครั้น
จักน้อมพลีชีพนั้นเพื่อมวลชน

พี่เชษฐาครับ มีคำถามที่ผมตอบไม่ได้ แต่อยากถามต่อประวัติศาสตร์
นิพนธ์ของขบวนการนักศึกษาด้วยความเคารพในคุณค่า ศักดิ์ศรีของผู้
สูญเสียทุกท่าน

ทำไมประวัติศาสตร์ประชาธิปไตย ประวัติศาสตร์สังคมนิยมจึงต้องมี
นักศึกษาเป็นวีรบุรุษ ทำไมการต่อสู้เพื่อความยุติธรรมในสังคมไทยจึง
ไม่ถูกพูดถึงมาจากที่อื่น ที่ไม่ใช่นักศึกษา วันที่ 14 ต.ค. และ 6 ต.ค.
ปีใด จะไม่พูดถึงนักศึกษาเลยบ้างได้ไหม นักศึกษาจะเลิกฉลองวัน 14
ต.ค. และ 6 ต.ค. แล้วหันไปฉลองวันเกษตรกร วันกรรมกร หรือ
วันเด็ก วันคนพิการ บ้างไม่ได้หรือ (แม้ว่าอันที่จริง ปัจจุบันการฉลอง
14 ต.ค. และ 6 ต.ค. ก็ไม่มีค่าอะไร)

ก่อนที่จะล่วงไปยังประเด็นถัดไป ผมขอย้อนกลับไปไปที่การศึกษา
“ชาติไทยและเมืองไทยในแบบเรียนประถมศึกษา” ของอาจารย์นิธิอีกครั้ง
ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งที่อาจารย์นิธิชี้ให้เห็นจากแบบเรียนประถมศึกษาคือ
“การมองโลกเป็น ‘พวกเรา’ และศัตรูซึ่งอยู่ในกลุ่ม ‘พวกเขา’ ฉะนั้น
ความรักชาติในแบบเรียนจึงมักแสดงออกในรูปของการต่อสู้ที่รุนแรงเสมอ”¹²
จากข้อสังเกตของอาจารย์นิธิ เมื่อผมหันกลับมามองประวัติศาสตร์นิพนธ์
ของขบวนการนักศึกษา ผมสงสัยอย่างนี้ครับ

ประการแรก ในประวัติศาสตร์นิพนธ์ของนักศึกษา ความรักความ
 ยุติธรรม ความรักประชาชน รักสังคม รักมวลชน ก็ถูกแสดงออกในรูป
 ของการต่อสู้ที่รุนแรงอยู่นั่นเองเช่นกัน ผมสงสัยว่า “จิตสำนึกความรัก...
 (ที่กล่าวมาข้างต้นเหล่านั้น) ที่ปลูกฝังในประวัติศาสตร์นิพนธ์ของนักศึกษา
 จะมีนัยในทางทหารนิยมโดยปริยาย” เช่นเดียวกับที่อาจารย์นิธิได้ให้ข้อ
 สรุปไว้ว่า “จิตสำนึกความรักชาติที่ปลูกฝังในแบบเรียน จึงมีนัยะ (สะกดตาม
 ดันฉบับ) ทางทหารนิยม [militarism (สะกดตามดันฉบับ)] โดยปริยาย”¹³
 หรือไม่ ความหมายของ “การสู้รบ” “สงคราม” ที่ประวัติศาสตร์นิพนธ์
 ทั้ง 2 แนวทางหมายถึงจะแตกต่างกันอย่างไร หรือไม่ เพราะต่างก็มีเป้า
 หมายของการรบเฉพาะทางของตนเอง หรือว่าวิธีการเดียวกัน แต่เพื่อ
 เป้าหมายที่แตกต่างกัน หรือว่า “การสู้รบ” “สงคราม” ที่ประวัติศาสตร์
 ของขบวนการนักศึกษาหมายถึง จะไม่ใช่การสู้รบหรือสงครามแบบจับอาวุธ
 โดยตรง แต่เป็นอุปมาของการต่อสู้ เพื่อปกป้อง...(ที่กล่าวมาข้างต้นเหล่านี
 นั้น) บนวิถีทางอื่น เช่น ระบบรัฐสภา การทุ่มเทชีวิตให้กับการพัฒนาชนบท
 การเป็นตัวแทนปกป้องสิทธิของชาวนา กรรมกร การต่อสู้ด้วยกฎหมาย
 ฯลฯ หรือแม้แต่การเขียนหนังสือ การค้นคว้าวิจัย แต่งนวนิยาย เขียน
 บทกวี ถ้าเช่นนั้นแล้ว “การสู้รบ” “สงคราม” ที่แบบเรียนกล่าวถึง จะเป็น
 อุปมาของการต่อสู้ด้วยวิถีทางอื่นได้หรือไม่ หรือทั้งสองกรณีต่างก็ไม่
 จำกัคความชัดเจนว่า สงครามนั้นหมายถึงการสู้รบแบบใด เพียงแต่ใช้
 ศัพท์แสงทางการทหารเพื่อปลุกความกล้าหาญ ปลุกอารมณ์ให้ห้าวหาญ
 เช่นเดียวกับที่วงการโฆษณาที่ชอบใช้ศัพท์เหล่านี้ (เช่นคำว่า campaign)

ประการที่สอง ถ้า “ชาติ” เป็นอุดมคติที่สร้างขึ้นมาจากกาแบ่งแยก
 พวกเรา-พวกเขาอย่างที่อาจารย์นิธิว่าแล้ว ประชาธิปไตย สังคมนิยม
 ความยุติธรรมที่ถูกเอ่ยถึงในประวัติศาสตร์นิพนธ์ของขบวนการนักศึกษา
 จะสร้างขึ้นบนตรรกะเดียวกันหรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณี 6 ตุลา

ถ้าการแบ่งแยกพวกเรา-พวกเขาเป็นตลกราะหนึ่งที่ถูกนำมาอ้างเพื่อปลุก
ระดมมวลชนมาทำร้ายนักศึกษา ประชาชนในธรรมศาสตร์ การถูกกระทำ
อย่างทารุณโหดร้ายก็ทำทลายขบวนการนักศึกษาว่าจะมีทำให้อย่างไรกับ
“พวกเขา” ถ้า “การให้อภัย” เป็นก้าวหนึ่งของการอาศัยเหตุการณ์ 6 ตุลา
เป็นบทเรียนแก่สังคมไทย “พวกเขา” จะได้รับการให้อภัยหรือไม่ หรือจะ
ยิ่งเคียดแค้น และแบ่งแยกพวกเรา-พวกเขาเช่นกันหรือไม่ พี่เชษฐาครับ
ผมเห็น “หนีเลือดที่ยังไม่ได้ชำระ!” ในเอกสารฉบับหนึ่งซึ่งไม่ปรากฏผู้เขียน
โรงพิมพ์ และปีที่พิมพ์อย่างชัดเจน ผมไม่รู้ว่าเอกสารฉบับนี้ได้รับการ
เผยแพร่กว้างขวางแค่ไหน แต่ผมไม่เห็นการแสดงออกเช่นนี้อย่างชัดเจน
ในเอกสารฉบับอื่น นั่นหมายความว่า “พวกเขา” ได้รับการให้อภัยแล้ว
หรือไม่ หรือการถามว่า “คดีประวัติศาสตร์ 6 ตุลาคม ใครคืออนาคต?”¹⁴
จะวางอยู่บนตลกราะของการแบ่งแยกพวกเรา-พวกเขาอย่างไรหรือไม่ ส่วน
กรณี 14 ตุลา ดูเหมือนหนีเลือด ความคับแค้นจะไม่ติดตัวแดงในบัญชีแล้ว
หรืออาจจะเป็นเพราะ “สามทหารราช” ถูกขับออกไปแล้วหรืออย่างไร

พี่เชษฐาครับ โครงร่างความคิดของผมข้างต้นชวนให้ผมคิดว่าขบวนการ
นักศึกษามีลักษณะเป็นลัทธิ (cult) แบบหนึ่ง อันที่จริง ผมไม่ค่อย
สนใจกับการใช้คำว่า “ลัทธิ” นักหรอกครับ เพราะความหมายในภาษาไทย
มักทำให้รู้สึกว่าการกบฏ ความเชื่อของคนกลุ่มหนึ่งนั้น ดูค่อนข้าง
งมงาย ไม่ค่อยมีเหตุผล ทั้งๆ ที่สำหรับผู้ที่มีความนับถือในลัทธินั้น
พิธีกรรม ความเชื่อ และเรื่องราวที่ฟังดูเป็นมายา (myth) ของเขาหมายถึง
คุณค่าทางจริยธรรมบางอย่างที่เขาเชื่อมั่นอยู่และอาจจะตายให้กับมันได้
(ผมจึงไม่ค่อยชอบชื่อ “ลัทธิพิธี ร.5” ของอาจารย์นิธิ พอๆ กับเนื้อหา
ของงาน แต่ช่วงอาจารย์นิธิเถอะครับ กลับมาที่ขบวนการนักศึกษาดีกว่า)
แต่ผมก็เห็นอีกทางหนึ่งว่า การเอาศัพท์แสง ตลอดจนมุมมอง แนว
วิเคราะห์ที่นักมานุษยวิทยาใช้กับการศึกษากลุ่มชนต่างๆ หรือใช้ศึกษา

“ผู้อื่น” กลับมามอง “ตัวเอง” ก็น่าจะช่วยให้เราต่อมเนื้อต่อมคนทางวัฒนธรรมได้มากขึ้น การเห็นว่าขบวนการนักศึกษา, ขบวนการประชาธิปไตย, ขบวนการสังคมนิยม ก็ใช้อารมณ์ไม่น้อยกว่าเหตุผล ให้ความสำคัญแรงในลักษณะหนึ่ง พอๆ กับปฏิเสธความรุนแรง มีตรรกะบางอย่างคล้ายๆ กับชาตินิยมโดยรัฐ ฯลฯ น่าจะช่วยให้เราเข้าใจตนเองในอีกรูปแบบหนึ่งมากขึ้น ทีเชษฐาครับ ข้อคิดนี้ได้มาจากหนังสือ “Anthropology as Cultural Critique” ของมาร์คุสและฟิชเชอร์ (George Marcus and Michael Fischer)¹⁵

ดังที่ผมกล่าวไว้ตอนต้นว่า ภาพความรุนแรงที่ถูกนำเสนอในประวัติศาสตร์นิพนธ์ของขบวนการนักศึกษา เป็นพิธีกรรมความตายแบบหนึ่ง เป็นการ celebrate ความตายในลักษณะหนึ่ง นักมานุษยวิทยาจะต้องถามผมว่า พิธีกรรมนี้ function อะไรต่อสังคม ผมคิดว่าอย่างน้อย 2 ข้อ

- 1) พิธีกรรมนี้ให้จริยธรรม ตลอดจนโลกทัศน์ คำอธิบายสังคมบางอย่างแก่สมาชิกสังคมนักกลุ่มหนึ่ง ให้จินตภาพสังคมที่บิดเบี่ยงไปจากสังคมอุดมคติ ไม่ว่าจะเป็ประชาธิปไตยหรือสังคมนิยม
- 2) พิธีกรรมนี้ช่วยคอกย้ำสายสัมพันธ์ของบรรดาสมาชิกผู้รัก “ความยุติธรรม” สมาชิกผู้ต่อสู้เพื่อประชาชน

ทั้งนี้โดยที่องค์สัญลักษณ์หลักของพิธีกรรมที่ว่านี้คือภาพความรุนแรงที่นักศึกษาและประชาชนส่วนหนึ่งถูกกระทำอย่างโหดร้าย ส่วนลักษณะเฉพาะของกลไกการทำงานของพิธีกรรมนี้ องค์ประกอบที่สำคัญต่างๆ ของพิธีกรรมนี้ก็เป็นที่ผมเสนอไปแล้ว แต่ลัทธิผู้นี้ดูเหมือนยังขาดองค์ประกอบที่สำคัญไปประการหนึ่งคืออนุสาวรีย์วีรชน

สำหรับเรื่องอนุสาวรีย์นี้ ทีเชษฐาครับ ถ้าเราคิดว่าอนุสาวรีย์คือรูปแบบหนึ่งของวัตถุบูชา ผมคิดว่าประเด็นก็จะไม่ได้อยู่ที่ว่าลัทธินี้มีหรือไม่มีอนุสาวรีย์ รัฐจะยอมหรือไม่ยอมให้มีอนุสาวรีย์ แต่ปัญหาจะอยู่ที่การเมือง

ของ place มากกว่า

ถ้าเราพูดถึงวิถึดูบูชาของลัทธิโด้ลัทธิหนึ่ง หรือกิจกรรมทางศาสนาของสังคมใดสังคมหนึ่ง เอมีล เดอร์ไกโฮม (Emile Durkheim) ในภาคที่เป็นนักมานุษยวิทยา เคยให้ข้อสรุปไว้ง่าย ๆ ว่า

“function ที่ชัดเจนของลัทธิพิธี เป็นการกระชับสายสัมพันธ์ระหว่างสาวกกับพระเจ้าของเขา พร้อมกันนั้นลัทธิพิธียังกระชับสายสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสังคมที่เขาเป็นสมาชิกอยู่ ทั้งนี้เพราะพระเจ้าก็คือการแสดงออกของพลังอำนาจของสังคมที่เป็นรูปเป็นร่างจนเราประจักษ์ได้นั่นเอง”¹⁶

ดังนั้นผมคิดว่าผู้สูญเสียในเหตุการณ์ทั้ง 14 ตุลา และ 6 ตุลา จึงอยู่ในฐานะสังเภาพหูขาอยู่ในตัวอยู่แล้ว หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่าอนุสาวรีย์วีรชนนั้นอยู่ในตัวบทประวัติศาสตร์นิพนธ์ของขบวนการนักศึกษาอยู่แล้ว แต่อยู่ในฐานะอนุสาวรีย์ที่ถูกรัฐปิดกั้น เพราะหากวีรชนเป็นผู้ละตนเข้าไปสู่ภพของประชาธิปไตย และ/หรือสังคมนิยมอันศักดิ์สิทธิ์และเป็นศูนย์กลางหลอมรวมประชาชนเข้าด้วยกัน รัฐจึงยอมให้มีอนุสาวรีย์วีรชนในที่สาธารณะไม่ได้ หากวัดดูแลจัดการยึดมั่นศรัทธาของคนกลุ่มหนึ่งจะถูกแสดงในฐานะเทียบเคียง ทำท้าวรัฐ หากการ celebrate ความตายอย่างปลุกเร้าความรู้สึกเป็นภาษาที่สำคัญของขบวนการนักศึกษา อนุสาวรีย์วีรชนก็จะคงอยู่ในที่สาธารณะไม่ได้

พี่เชษฐาครับ ตลอดการเขียนจดหมายนี้ ผมคิดว่าผมผิด เพราะถ้ามันเป็นไปตามที่ผมว่า มันจะทำให้ดูเหมือนว่า

1) ความจริงเกี่ยวกับเหตุการณ์ 6 ตุลา คืออะไรก็ไม่รู้แน่ แต่ภายหลังขบวนการนักศึกษาได้เขียนมันขึ้นมาให้เป็นเรื่องเป็นราวชัดเจนเอง

2) ขบวนการนักศึกษาพยายาม manipulate audience พยายามหลอกล่อเพื่อควบคุมมวลชน

3) ผมไม่คำนึงถึงปัญหาเชิงโครงสร้างอันตบซ้ำซ้อนที่ก่อให้เกิดความรุนแรง จึงไม่เข้าใจว่าการเสนอภาพความรุนแรงก็คือการสะท้อนปัญหาเชิงโครงสร้าง ซึ่งแสดงออกอย่างชัดเจนรุนแรง สะเทือนใจ ในเหตุการณ์ 6 ตุลา

4) ผมไม่สำนึกถึงบุญคุณทางประวัติศาสตร์ที่ผู้สูญเสียเหล่านั้นได้อุทิศให้ผมได้สุขสบายมากขึ้นในปัจจุบัน

แต่อีกใจหนึ่งผมคิดว่า ถ้าทั้ง 4 ข้อ (เป็นอย่างน้อย) นั้นเป็นความคิดพลาดของผม รัฐก็น่าจะนับข้อผิดพลาดทำนองนี้ เป็นข้อผิดพลาดของการวิจารณ์ประวัติศาสตร์นิพนธ์ของรัฐ (โดยปัญญาชนอย่างชาญวิทย์ เกษตรศิริ, นิธิ เอียวศรีวงศ์ หรือธงชัย วินิจจะกูล) ได้เช่นกัน ผมคิดว่ามัน irony น่าดู ถ้าเป็นเช่นนั้น เพราะตรรกะเดียวกับที่ใช้วิจารณ์รัฐ วิจารณ์อำนาจนำ ก็อาจผันกลับมาวิจารณ์กลุ่มต่อต้านอำนาจนำได้เช่นกัน หรือร้ายกว่านั้น...(ผมรู้สึกหยาบคายต่อที่เกินไปที่จะเขียนข้อความที่ละไว้ ขอไม่เขียนแล้วกันครับ)

อย่างไรก็ดี พี่เชษฐาครับ ผมยังอยากให้ได้แย้งว่าที่ผมเขียนมาไม่มีประเด็น ผิดในสาระสำคัญ ไม่เข้าใจเหตุการณ์ แนววิเคราะห์ตื่นเงิน ฯลฯ เพื่อว่าผมจะได้มีทำที่ต่อขบวนการนักศึกษาใหม่ เพื่อที่ผมจะได้เข้าใจสังคมไทยมากขึ้น เพื่อที่จะได้มีตำแหน่งหนึ่งในประวัติศาสตร์ที่ชัดเจนขึ้น และเพื่อว่าจะได้มีคนสนับสนุนจุดยืนสัมพัทธ์ทางศีลธรรมอย่างผมในรุ่นผมไม่มากนัก

ด้วยความนับถือ
ชุกติ.

เอเชอราก

'รอรอบคุณ คุณรณาทล ชีวิตคุณเป็นอย่างยิ่งที่ช่วยแนะนำเอกสารสำคัญ ๆ ฯลฯ. ฉันให้

'ห้องรอกับถ้าชื่อ "พี่เรษฐา" ไปห้องกับใครโดยไม่ตั้งใจ อย่างไรก็ตามก็ดี ด้.หรับผม พี่เรษฐามีตัวตนจริงในสังคม.หวังว่าการที่ผมเอ่ยชื่อพี่คงไม่เป็นการรบกวนที่มากนัก แต่ผมกับอกไม่ได้ว่าพี่เรษฐาเป็นใคร เพราะผมทั้งไม่รู้จักพี่เรษฐา.เนื่องจาก "พี่เรษฐา" คงเป็นใครที่มากกว่าพี่เรษฐาที่มีตัวตนอยู่จริงด้วย.และ "พี่เรษฐา" ที่ผมเอ่ยถึงในที่นี้ก็ยังคงน้อยกว่าพี่เรษฐาที่มีตัวตนจริง.ซึ่งผมคงต้องปกป้องความเป็นส่วนตัวของพี่ส่วนหนึ่ง

'หรือถ้าจะเรียกให้ถูก น่าจะเป็น "กระแสดิ้นตัวของการสำนักถึงบทบาท.ความรับผิดชอบของนักศึกษาต่อสังคม" มากกว่า.ผมคิดว่าในปัจจุบัน กระแสดิ้นตัวนี้แทบจะไม่มีเหลืออยู่แล้ว.แต่ในช่วงที่ผมเรียนปริญญาตรีอยู่.ราวปลายพุทธทศวรรษ 2520.กระแสนี้ยังไม่เจือจางเท่าใดนัก

⁴Mauss, M. *The Gift*. New York: Norton, 1976.

⁵Goldberg, V. *The Power of Photography*. New York, London, Paris: Abbeville Press, 1991, pp. 251.

⁶โปรดดูการ review การศึกษาพิธีกรรมความตายได้ใน Metcalf, P. and Huntington, R. *Celebration of Death*. New York: Cambridge University Press, 1991.

⁷Rosaldo, R. *Culture and Truth Boton*: Beacon Press, 1989.

⁸สรุปและคัดลอกจาก Goldberg, V. *The Power of Photography*, pp. 200-203.

⁹นิธิ เอียวศรีวงศ์. *ชาติไทยและเมืองไทยในแบบเรียนประถมศึกษา*. ใน *ศิโรตม์ คล้ามไพบูลย์* (บรรณาธิการ), *แต่ไปข้างหน้า ประชาธิปไตย*. ไม่ปรากฏที่พิมพ์, 2534, หน้า 63.

¹⁰Bataille, G. *Vision of Excess*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1986, pp. 120-123.

"ปรากฏว่าชื่อเพลงเพลงนี้ วิดีโอและเอกสารประกอบวิดีโอไม่ตรงกัน ในเอกสารใช้ชื่อ "ก่อกบฏวีรชน" อย่างไรก็ตามในเอกสารระบุวันที่ 20 ธันวาคม 2516 ไว้ เข้าใจว่าเป็นวันที่มีการบรรเลงเพลงครั้งแรก เอกสารไม่ได้ระบุชัดเจน นอกจากนั้น ในวิดีโอ คำกลอนสุดท้ายของสร้อย ผมมักฟังเพี้ยนไป "ตายเพื่อชาติ ตายเพื่อชาติเสรี"

¹² นิธิ เอียวศรีวงศ์. *ชาติไทยและเมืองไทยในแบบเรียนประถมศึกษา*. หน้า 63.

¹³ เล่มเดียวกัน. หน้า 63-64.

¹⁴ สมยศ เชื้อไทย (บรรณาธิการ). *คดีประวัติศาสตร์ ใครคือฆาตกร?*. กรุงเทพฯ: พี.เค.พรินติ้งเฮาส์. 2531.

¹⁵ Marcus, G. and Fischer, M. *Anthropology as Cultural Critique*. Chicago. London : University of Chicago Press. 1986. pp. 137-168.

¹⁶ อ้างถึงใน Lukes, S. *Emile Durkheim*. New York: Penguin Books, 1987. p. 461.

สำนักหอสมุด